

Mari Hatavara ja Kari Teräs

Kerrottu Vennamo

Suomen Maaseudun Puolueen (SMP) pitkäaikainen puheenjohtaja Veikko Vennamo (1913–1997) kuuluu Suomen sotien jälkeisen historian tunnetuimpiin poliitikkoihin. Hänen jälkimaineensa on myös vaikuttava: Vennamon nimi on toistuvasti esillä ajankohtaisessa keskustelussa populismista. Vennamo on itse aktiivisena muistelijana tuottanut kuvaa omasta poliittisesta urastaan, mutta se ei ole yksin hänen luomuksensa. Niin Vennamon kannattajat kuin hänen poliittiset vastustajansakin ovat antaneet siihen oman panoksensa; Vennamo ei tunnu jättäneen ketään kylmäksi. Paneudumme tässä artikkelissa siihen, minkälaisen kuvan kansanedustajakollegat rakentavat poliitikko Veikko Vennamosta ja minkälaisia kerronnallisia keinoja he siinä käyttävät.

Aineistomme koostuu 22 entisen kansanedustajan pääosin 1990-luvulla tehdyistä haastatteluista, jotka sisältyvät veteraanikansanedustajien muistitietoarkiston kokoelmiin. Haastateltavista suhteessa Vennamoon voidaan puolet luokitella ulkopuoliseksi, muiden puolueiden edustajiksi, ja puolet sisäpiiriläiseksi, alun perin SMP:n kansanedustajiksi. Ulkopuolisten ryhmässä on neljä eduskunnan puhemiestä, joilla on oma vahva kertojapositionsa suhteessa Vennamoon. Toisessa ryhmässä on puolestaan sekä Vennamolle uskollisina pysyneitä että kriittisiä, hänet puoluehajaannuksessa jättäneitä entisiä kansanedustajia. Jälkimmäiset tarkastelevat Vennamoa puoluehajaannuksen prisman läpi ja kuuluvat kertojina ulkopuolisiin (haastattelun aikaan), mutta kerronnan kohteina (kuvattuna aikana) kriittisiin sisäpiiriläisiin. Tässä käyttämämme aineisto ei kuvaa Vennamon koko poliittista uraa, vaan sen selkeä painopiste on 1970-luvun alkupuolella. Ratkaiseva käännekohta on SMP:n suuri vaalivoitto vuonna 1970 ja sen jälkeiset tapahtumat, joiden yhtenä kulminaatiopisteenä oli puoluehajaannus.¹

---

¹ Aineisto kertojapositioneena on kuvattu oheisessa taulukossa. Olemme käyttäneet kaikkia niitä SMP:n kansanedustajista veteraanikansanedustajien muistitietohankkeessa tehtyjä haastatteluja, joissa tarkastellaan tutkittavaa aikaa, ja ulkopuolisten valinnassa on otettu huomioon muiden keskeisten eduskuntapuolueiden ja eduskunnan puhemiesten edustus. Tämä artikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta *Demokratian äännet* (2017–2021, no 308792)

Taulukko 1. Tutkimusaineiston kuvaus

Analysoimme haastatteluita vuorovaikutus- ja kerrontatilanteena. Vennamo-kuva ei synny pelkästään edustajakollegojen vapaasti kertomana vaan dialogisessa suhteessa haastattelijan kanssa. Haastattelijoina toimineet ammattihistorioitsijat olivat perehtyneet etukäteen laajasti haastateltaviensa poliittiseen uraan, ja he noudattavat tilanteen mukaan kaikille samaa temaattista haastattelurunkoa. Tässä yhteydessä voidaan puhua yhdessä haastattelijan kanssa rakennetusta narratiivista tai Michael Frischin tavoin ”yhteisestä tekijyydestä”, jolla hän viittaa molemminpuoliseen aktiivisuuteen ja panokseen historiallisen dokumentin tuottamisessa.² Muistitietohistoria on ainoa historiantutkimuksen ala, jossa tutkija voi itse yhteistyössä kertojien kanssa luoda oman lähdeaineistonsa,³ mutta meidän asemamme tukijoina poikkeaa tästä: olemme ulkopuolisia suhteessa kerrontatilanteeseen. Voimme ainoastaan pyrkiä analysoimaan alkuperäistä dialogista suhdetta ja arvioida sen vaikutuksia lopputulokseen. Meiltä puuttuu muistitietohistorialle ominainen mahdollisuus johdattaa haastateltavat oman tutkimusongelmamme kannalta olennaisten kysymysten äärelle.⁴

Aineistoa analysoidessamme kohtaamme sen seikan, että veteraanikansanedustajien haastatteluiden tarkoituksena ei ole ollut kerätä tietoa Vennamosta, vaan tämä tulee esiin haastateltavien ”omaelämäkerrallisessa kehyksessä”⁵ ja osana laajempaa temaattista kontekstia. Vennamo nousee puheeksi joko haastattelijan tai haastateltavan itsensä aloitteesta osana vuorovaikutustilannetta. Ulkopuolisilta ei suoraan kysytä Vennamosta kuin osana jotakin laajempaa ja tavallisesti haastateltavan itsensä aloittamaa keskusteluyhteyttä, kun taas sisäpiiriläisille haastattelijat tekee Vennamosta useita kysymyksiä. Tämä perustuu siihen, että haastattelurungon mukaan kaikkia haastateltavia pyydetään luonnehtimaan oman eduskuntaryhmänsä jäseniä ja erityisesti sen johtohenkilöitä. Jopa aineiston laajuus sen sisällöstä

---

² Michael Frisch, *A Shared Authority. Essays on the Craft and Meanings of Oral and Public History*. State University of New York Press 1990, XX–XXIII; Eva McMahan, *A Conversation Analytic Approach to Oral History Interviewing*. Teoksessa Thomas L. Charlton, Lois E. Myers & Rebecca Sharpless (toim.) *Thinking About Oral History. Theories and Applications*. Altamera Press 2008, 95–96.

³ Lynn Abrams, *Oral History Theory*. Routledge 2010, 25.

⁴ Kari Teräs & Pia Koivunen, *Historiallinen muistitietohaastattelu*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino 2017, 200–201.

⁵ Jyrki Pöysä, *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen kansantietouden tutkijain seura 2015, 86–87.

puhumattakaan määräytyy osaltaan siitä, kuinka paljon haastattelija tämän lisäksi tekee lisäkysymyksiä, esittää vastaväitteitä tai ylipäänsä kohdistaa huomion joko suoraan Vennamoon tai sellaisiin seikkoihin, joiden yhteydessä tämä tulee osaksi tässä hyödynnettävää aineistoa.

Entisten kansanedustajien haastattelut voidaan lukea kuuluvaksi eliittimuistitiedon alaan, jossa sekä haastattelijoiden että haastateltavien on todettu käyttävän tietoisesti ja monipuolisesti useita tilanteeseen sopivia diskursiivisia strategioita kontrolloidakseen haastattelutilannetta. Eva McMahanin mukaan haastattelija toimii joko informaation neutraalina ja objektiivisuuteen pyrkivänä kerääjänä tai sen aktiivisena arvioijana, jolloin hän on valmis haastamaan ja kyseenalaistamaan haastateltavan kerrontaa. Näiden strategioiden ja niiden yhdistelemisen lisäksi tarkastelemme sitä, miten veteraanikansanedustajat neuvottelevat asemastaan ja roolistaan haastattelussa ja hyödyntävät sellaisia tilanteisia ja retorisia keinoja, joiden avulla he pyrkivät viemään dialogia haluamaansa suuntaan.⁶

Haastattelu on myös kertova vuorovaikutustilanne: haastateltavat kertovat erilaisia tarinoita, joiden kautta he muistelevat tapahtumia, antavat esimerkkejä ja jäsentävät sekä menneitä tapahtumia että omaa suhdettaan niihin. Keskeistä kertomuksissa on kokemus, jota ne välittävät sekä kerrottavasta ajasta että kertomistilanteesta. Välittymisessä huomio kiinnittyy sekä malleihin, joiden kautta kokemusta jäsennetään että näkökulmaan, josta kertoja kokemusta tarkastelee. Kognitiivinen kertomusentutkimus on eritellyt useita kehyksiä, joilla on erilainen suhde esitettävään menneisyyden kokemukseen. Kertomuksen ytimessä olevaa kokemusta voi tarkastella menneen näkökulmasta, kun sitä uudestaan eläen, mennyttä kerronnallistaen tai sitä kertomishetkessä punniten. Kun veteraanikansanedustajat kertovat tapahtumista, joita ovat olleet paikalla havainnoimassa, käytössä voi olla myös todistajakertomuksille tyypillinen kehys, jossa esitetään toisen kokemusta sivusta seuraten.⁷

---

⁶ Eva McMahan, *Elite Oral History Discourse. A Study of Cooperation and Coherence*. University of Alabama Press 1989; McMahan 2008, 94–114; Abrams 2010, 106–107; Ronald J. Grele, *History and the Languages of History in the Oral Interview. Who Answers Whose Questions and Why*. Teoksessa Eva M. MacMahan & Kim Lacy Rogers (toim.) *Interactive Oral History Interviewing*. Routledge 2011, 1–5.

⁷ Monika Fludernik, *Natural Narratology and Cognitive Parameters*. Teoksessa David Herman (toim.) *Narrative Theory and the Cognitive Sciences*. CSLI Publications 2003, 244–247; Monika Fludernik, *Mediacy, mediation, and focalization. The squaring of terminological circles*. Teoksessa Jan Alber & Monika Fludernik (toim.) *Postclassical narratology. Approaches and analyses*. Ohio State UP 2010, 116–117.

Muisteluaineistojen analyysissä hyödyllinen on kirjallisuudentutkimuksessa tehty yleisempi jaottelu kertovaan ja kokevaan minään, joista ensimmäinen sijoittuu haastatteluhetkeen ja jälkimmäinen on haastatteluhetkellä muisteltu versio minästä kerrottujen tapahtumien aikaan. Kertova minä voi olla kokevan minän kanssa sopusoinnussa eli samastua tämän kokemuksiin ja jakaa tämän käsitykset tilanteista tai kokevan minän kanssa riitasointuinen, jolloin korostuu jälkiviisaus arvioitaessa omaa, tietämättömämpää tai muuten heikompaa minää.⁸ Paitsi kertovan, haastatteluhetken ajassa toimivan minän ja kokevan historiallisen minän näkökulmia haastateltavat esittävät näkemyksiään myös muista historian toimijoista haastatteluhetkestä käsin. Aineistossamme suhtautuminen menneeseen minään vaikuttaa myös siihen, miten haastateltavat kertomishetkellä kuvaavat Vennamoaa, artikkelimme kohdetta, jonka kanssa haastateltavien suhde on usein kokenut monia vaihteita.

Kerrotussa Vennamossa on merkityksellistä, miten edustajakollegat arvioivat häntä jälkikäteen populistisena poliitikkona ja miten he katsovat hänen vaikuttaneen eduskuntatyöhön ja maan poliittiseen kulttuuriin. Aihe kytkeytyy yleisemminkin ajankohtaiseen keskusteluun populismista ja karismaattisen populistisen liikkeen johtajan roolista politiikassa. Kun haastateltavien tarjoamaa kuvaa Vennamosta tutkitaan, historiantutkimus toimii tulkinnallisena kehyksenä. Tämän kehyksen sisällä sovellamme edellä avaamiemme kertomuksetutkimuksen menetelmiä, erityisesti kertomisen näkökulmiin sekä kertovan ja kokevan minän väliseen suhteeseen liittyviä erotteluja. Aineiston sisällönanalyysin perusteella olemme erottaneet kolme teemaa, joiden rakentamisessa eri kertojapositioiden osuus vaihtelee. Tarkennamme analyyttisen kertomuksetutkimuksen metodeja ja otamme niitä käyttöön tarpeellisissa kohdin jäsentämään kohdetekstiä ja tukemaan siitä tehtävää tulkintaa.

Konkari ”diktaattorina”

Viimeiset vuodet ennen vuoden 1970 suurta vaalivoittoa Veikko Vennamo oli ollut yksin puolueensa SMP:n kansanedustajana.⁹ Kun kertojat puhuvat Vennamon ja uusien

---

⁸ Dorrit Cohn, *Transparent minds. Narrative modes for presenting consciousness in fiction*. Princeton UP 1978, 145.

⁹ Ks. Vennamon poliittisesta toiminnasta, Aarni Virtanen, *Vennamo. Mies ja hänen puolueensa*. Art House 2018.

kansanedustajien suhteesta, kertomus muotoutuu kokeneen konkarin ja kokemattomien uusien kansanedustajien välisen jännitteisen suhteen kautta. Vennamolla oli yhtäkkiä johdettavanaan 17 untuvikkokansanedustajaa, joista useat hän oli henkilökohtaisesti rekrytoinut ehdokkaaksi vaaleihin. Vennamon takana oli nyt poliittista voimaa, mutta hän itse epäili sen käyttökelpoisuutta.¹⁰ Pekka Vennamon mukaan hänen isänsä olisi aavistellut heti vuoden 1970 eduskuntavaaliyönä tulevat vaikeudet toteamalla, ”että nyt tuli ongelmia, että tuli liian iso joukko uusia kansanedustajia”.¹¹

Kokeneen ja kokemattomien kohtaamisesta aiheutui suuria konflikteja, joista kertovat niin ulkopuoliset kuin erityisesti sisäpiiriläiset. Tämän konfliktin kautta kertojat arvioivat Vennamoa puolueen ja eduskuntaryhmän johtajana. Sisäpiiriläiset ajoittavat ristiriidan synnyn hieman eri tavalla, joidenkin mielestä se puhkesi heti, toisten mukaan kolmen kuukauden ja muutamien mielestä puolen vuoden sisällä, mutta lopputulema oli kaikissa sama: puolueen kaikkia johtopaikkoja hallinneen Vennamon ja useiden ryhmän jäsenten välille syntyi vakava luottamuspuola. Se kiteytyi kysymykseen Vennamon johtajaominaisuuksista.¹² Haastattelijat ovat erityisen kiinnostuneita juuri tästä aiheesta, josta he tekevät useita täsmentäviä kysymyksiä ja esittävät kertojien arvioitavaksi paitsi muiden kannanottoja myös omia mielipiteitään.

Aineistoon sisältyy dramaattisia kuvauksia Vennamosta puoluejohtajana. Luonnehdinta on perustavanlaatuista henkilön esittämistä, koska siinä nimetään henkilö ja annetaan hänelle erilaisia määreitä ja ominaisuuksia. Henkilölle annettu rooli taas on kytköksissä siihen, minkälainen juoni halutaan esittää, ja se on myös olennaisesti tilannesidonnainen. Retorinen kertomuskentutkimus on kiinnittänyt huomiota kertomuksen dynamiikkaan kertojan ja yleisön välillä. Henkilöiden ominaisuudet ovat tässä mallissa juonen hahmottamisen ja edistämisen funktioita.¹³ Lukijan tulkintaprosessissa vaikuttavat myös lukijan odotukset: kerrottu Vennamo on monella tapaa kyllästetty paitsi eri aikojen käsityksin hänestä myös odotuksin, joita poliittisiin toimijoihin sekä kertojina että henkilöinä liittyy.

---

¹⁰ Veikko Vennamon haastattelu 2.9., 6.10. ja 7.10.1992. Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto, Eduskunnan kirjasto, 101–102.

¹¹ Pekka Vennamo, 29, 35–36.

¹² Asunmaa, 202–203; Kainulainen, 35, 37.

¹³ James Phelan, *Reading People, Reading Plots. Character, Progression, and the Interpretation of Narrative*. Chicago UP 1989, 2–3, 9.

Jyrkimmillään Vennamoia luonnehditaan diktaattoriksi ja lähes kaikissa tapauksissa käskijäksi ja määrällijäksi: kaiken piti tapahtua hänen nuottiensa mukaisesti. Diktaattori-termi kuului olennaisesti Veikko Vennamon poliittiseen retoriikkaan, ja tässä se käännetään häntä itseään vastaan, vaikka muutoin kertojat hyödyntävät Vennamon värikästä ja hyökkäävää kieltä hyvin niukalti tai ottavat siihen etäisyyttä. Vaikka Vennamon negatiiviset piirteet hallitsevat kerrontaa, nostavat niin lojaalit kuin kriittiset – tosin eri suhteissa – esiin myös Vennamon johtajuuden toisen puolen: hänen poliittisen kokemuksensa, taitavuutensa ja vahvan asiantuntemuksen erityisesti lainsäädäntötyössä.¹⁴ Oman lisävärinsä Vennamon ja ryhmän välille toi se, että tämän kerrotaan halveksineen akateemisesti koulutettuja ryhmän jäseniä: ”herralinjaa” ei saanut korostaa.¹⁵ Sisäiset rintamalinjat suhteessa Vennamoon muotoutuivat uuden eduskuntaryhmän alkutaipaleella, mutta haastatteluaineiston analyysi paljastaa, ovatko silloisten osapuolten luonnehdinnat jälkikäteistarkastelussa pysyneet samoina vai muuttuneet, lähentyneet tai etääntyneet toisistaan.

Kriitikoihin lukeutuneen Heikki Kainulaisen mukaan eduskuntaryhmän ilmapiiri oli 1970-luvun alussa hyvä, mutta sitten ryhmässä alettiin huomata Vennamon asettuminen muiden yläpuolelle:

Ja tätähän eivät muutamat edustajat jaksaneet sulattaa ja huomasivat selvästi, että hän haluaa olla kaikkia muita ylempänä ja vaikka ei niin selvästi olisi ollutkaan. Jokaisella on omat luonteen heikkoutensa.¹⁶

Katkelmassa esitetään monimuotoisesti eri toimijoita ja käytetään heidän ääntään. Kielellisissä esityksissä, joita haastattelutkin ovat, toimijat nousevat esiin eri ääninä, yksittäisten tai kollektiivisten näkemysten kielennyksinä. Kertomuksentutkija Richard Walsh on luonut retorisen mallin, jossa kertova ääni jaotellaan funktioiltaan ilmaisevaan tahoon, luonnehdintaan ja ideologian läpikäymään. Sekä toinen että kolmas äänen funktio ovat tyypiltään kaksiaänisiä:

---

¹⁴ Ks. Asunmaa, 202–203; Kurppa, 35–37; Kainulainen, 72; Vainio, 107–108, 130; Aittoniemi, 24, 30; Kortessalmi, 152; Leppänen, 91; Tupamäki, 34.

¹⁵ Kortessalmi, 95; Vainio, 103; vrt. Kurppa, 95–96.

¹⁶ Kainulainen, 97.

toinen sisältää ilmaisevan subjektin lisäksi representoidun subjektin, kolmas taas kaiuttaa yksilöä laajempaa ideologista kantaa.¹⁷

Lainauksen ensimmäiseen virkkeeseen sisältyy niin Kainulaisen oma kuin myös ”muutamien edustajien” ja Vennamon subjektipositio. Sisimpänä on Vennamo ja hänelle väitetty halu, joka lähestyy paitsi hänen subjektiivista tunnettaan myös hänen ääntään (*minä haluan olla kaikkia muita ylempänä*), jolloin se tuottaa vahvasti luonnehtivan vaikutelman. Kainulainen ilmaisee yhtyvänsä ”muutamien” kantaan kehystämällä sen ilmauksella ”huomasivat selvästi”. Siten kaksiaänisyys Kainulaisen ja ”muutamien edustajien” välillä ei tuota sanomaan ristiriitaa, vaan kaksi ääntä tukee toisiaan arvioissaan Vennamosta. Toinen virke vielä vierittää syyn Vennamon halusta tämän luonteesta johtuvaksi, ja yleistävän preesensin käyttö tekee tilanteesta muuttumattoman: Vennamolla – kuten muillakin – oli luonteen heikkouksia, jotka olivat pysyvä osa häntä.

Vennamon mukana yli puoluehajaannuksen kulkenut J. Juhani Kortessalmi kertoo puuttuneensa jo melko varhain Vennamon johtamistapaan:

Siis, no niin, kyllähän säröä tullut jo heti, kun eduskuntaryhmä -70 kokoontui, niin se oli ehtinyt olla kolme kuukautta koolla, niin kesällä -70, niin minä jouduin puuttumaan Vennamon käyttäytymiseen sikäli, että hänhän mielestäni käyttäytyi epäasiallisesti ja nolaavasti kansanedustajia kohtaan, muun muassa minua kohtaan ja monia muita kohtaan ja Poutiaista kohtaan ja sillä tavalla. Minä kirjoitin tästä eduskuntaryhmälle kirjeen tästä Vennamon johtamistavasta ja huonosta johtajuusilmastosta ja se käsiteltiin ryhmässä silloin, olisikohan se ollut juhannuksen jälkeen tai niillä main -70. No, Vennamohan kutsui sitten ryhmän tämän minun kirjelmäni johdosta koolle ja siinä hän sitten yritti lyödä leikiksi asiaa. Mutta kuitenkin, että ryhmä – minä otin tämän esille, että tämmöinen ei vetele tämmöinen ihmisten käsittely. Mutta se meni ihan villaisella, siitä ei tullut mitään julkisuuteen koskaan. Ja minä olen kertonut tämän nyt vasta sitten tässä niin kuin pienemmissä piireissä tämän asian [...].¹⁸

---

¹⁷ Richard Walsh, *Person, Level, Voice. A Rhetorical Reconsideration*. Teoksessa Jan Alber & Monika Fludernik (toim.) *Postclassical narratology. Approaches and analyses*. Ohio State UP 2010, 36, 48–50.

¹⁸ Kortessalmi, 59–60.

Kortesalmi palaa haastattelussaan useaan otteeseen kirjeseensä: se näyttäytyy eräänlaisena itsenäisyyden julistuksena suhteessa Vennamoon. Kirjeen kautta Kortesalmi viestii, että on tehnyt jotakin Vennamon toiminnan parantamiseksi, vaikka hän pysyikin tälle uskollisena puolueen hajotessa. Kertomuksessa korostuu Kortesalmen ja Vennamon välinen vastakkainasettelu, jossa edellinen yrittää toimia ryhmän hyväksi ja jälkimmäinen välttelee asian käsittelyä lyömällä sen leikiksi ja painamalla villaisella. Kortesalmi korostaa toimintansa välttämättömyyttä verbivalinnalla ”jouduin puuttumaan” ja käyttämällä suoraa lainausta silloisesta ydinsanomastaan (”tämmöinen ei vetele [...]”). Kun Kortesalmi vielä ilmaisee paljastavansa asian ensimmäistä kertaa haastattelussa, tulee selväksi tarkoitus lähentää mennyttä minää haastatteluhetken kriittiseen suhtautumiseen Vennamon toimintaa kohtaan. Kuten Kainulainen, myös Kortesalmi haluaa esiintyä koko ryhmän tulkkina ja sanansaattajana. Pekka Vennamo vahvistaa Kortesalmen aloittaneen ensimmäisenä puheenjohtajan kritisoinnin eduskunnassa, vaikka hän ei kirjettä erikseen mainitsekaan.¹⁹

Pekka Vennamo kuittaa epäkohdat eduskuntaryhmässä ennen muuta isä-Vennamon luonteenaadulla ja persoonallisilla piirteillä:

Veikko oli tällainen hyvin autoritäärinen puheenjohtaja ja hän oli kärsimätön ja sellaiset asiat, joita hän piti itsestään selvänä, niin hän ei jaksanut keskustella, jahkailla ja perustella, että miksi hänen mielestään pitää tehdä näin, vaan hänen tapanaan oli täräyttää suoraan, että kyllä minä tiedän, että tämä on ainoa oikea tapa tehdä ja älkää te kuvitelko olevanne viisaampia, kun olette muutaman kuukauden ollut eduskunnassa.²⁰

Lainatussa katkelmassa Pekka Vennamo kuvaa isänsä mieltä ja ajatuksia, joilla hän perustelee tämän epäasiallista käyttäytymistä edustajatovereita kohtaan. Toisten toimintaa kuvaavat verbivalinnat ”keskustella, jahkailla ja perustella”, etenkin keskimmäinen, osoittavat hänen mukailevan Veikko Vennamon puhetapaa. Sen jälkeen siirrytään asteittain lähemmäs Veikko Vennamon subjektipositiota ja ääntä, kun verbin aikamuoto (”pitää”) ja adverbini (”näin”) seuraavat Veikko Vennamon puhetta tai ajatusta menneessä hetkessä: *minun mielestäni pitää

---

¹⁹ Pekka Vennamo, 149.

²⁰ Pekka Vennamo, 34.

tehdä näin*. Viimeisessä virkkeessä suoraksi lainaukseksi asettuvat sanomiset toimivat Veikko Vennamo luonnehtivina, hänelle tyypillisinä tapoina ojentaa uusia kansanedustajia. Muotoilut ”kyllä minä tiedän” ja ”älkää te kuvitelko” asettavat selvästi vastakkain Veikko Vennamon mielestä hänen oman tietonsa ja toisten väärät kuvitelmat. Kun Pekka Vennamo haastattelussa näin omaksuu isänsä äänen ja subjektiposition ensin luonnehdinnan ja sitten myös puhuvan tahon muodossa, hän selvästi tukee isänsä näkemyksiä.

Useat muutkin puoluejohtajalle lojaaleina pysyneet kertovat Vennamon ylilyönneistä ja huonosta käytöksestä selittäen käytöstä parhain päin ja ottaen etäisyyttä kritiikkiin. Vennamo puolustaneen Urpo Leppäsen mukaan puoluehajaannus alkoi SMP:n ulkopuolisten aloitteesta, ja ”tietty kansanedustajat alkoi ryhtyä arvostelevaan Veikko Vennamo, että Veikko Vennamo on diktaattori ja että täytyy saada ryhmän puheenjohtaja vaihdettua ja tällä tavalla”.²¹ Tässä väite Vennamosta diktaattorina esitetään kielellisesti kuin mainittujen ”tiettyjen kansanedustajien” suusta suoraan otettuna preesensmuotoisena väitteenä, heidän puhujapositionaan. Näin Leppänen ottaa oman lausumansa sisään toisen äänen, joka on muotoiltu idiomaattisesti kärjistämään sen, mitä Vennamon vastustajat väitetysti aikanaan sanoivat. Lainatuiksi väitteiksi muotoiltu luonnehtiva ääni on tarkoitettu edustavaksi, minkä vielä vahvistaa toteamus ”ja tällä tavalla”; kyseessä on siis tietty puhetapa, jonka Leppänen yrittää uudestaan tuottaa luonnehtimaan mennyttä. Muotoilulla Leppänen sekä ottaa etäisyyden väitteestä että ehdottaa, ettei ajatus Vennamosta diktaattorina perustu tämän omiin ominaisuuksiin tai toimintaan, vaan se luotiin tarkoituksellisesti aiheuttamaan ryhmässä hajaannusta. Hän tunnustaa haastattelijan sitä tivatessa, että ”kyllä tietenkin hän oli hyvin itsevaltainen johtajana” mutta hänen oman kokemuksensa mukaan kyse ei ole diktatuurista tai despoottisuudesta²².

Kortesalmi näyttää vahvistavan opposition esittämää tulkintaa puoluehajaannuksesta, vaikka hänkin välttelee silloisen kielenkäytön määreitä: ”Että kyllä se oli tässä Vennamon käyttäytymisessä minusta ihan keskeinen asennoitumisessa tässä johtamistyyllissä oli se keskeinen syy tämän ryhmän hajoamiseen.”²³ Vennamo itse ei ole jälkikäteenkään myöntänyt, että hänen johtamistyyllillään olisi ollut vaikutusta SMP:n hajoamiseen vaan on painottanut, että

---

²¹ Leppänen, 31; ks. myös Vainio, 124–126; Lemström, 134–135.

²² Leppänen, 32.

²³ Kortesalmi, 97.

se johtui ulkopuolisten ja ennen muuta diktaattorin asemaan kohonneen Kekkonen toimista puolueen murskaamiseksi.²⁴ Lojaleihin lukeutuva Mikko Vainio näkee puolestaan molemmat riitapukarit yhtä syytäksi hajaannukseen: ”Puolet oli Veikon syytä ja puolet oli poikien syytä”.²⁵ Lojalien ja kriittisten näkökannat Vennamon johtajuutta arvioitaessa ovat kertomishetkellä lähentyneet selvästi toisiaan, mutta he eivät aseta jälkikäteenkään kyseenalaisiksi silloisia poliittisia johtopäätöksiään. Erot kiteytyvät siihen, että edelliset laittavat kritiikin usein muiden ryhmäläisten piikkiin ja puhuvat siitä muiden esittämänä ja jälkimmäiset taas vetoavat enemmän siihen, että monet eduskuntaryhmän jäsenet pitivät Vennamon käytöstä mahdottomana hyväksyä.

Kuriton parlamentaarikko

Voimakkaasti kasvaneen SMP:n eduskuntaryhmän tulo vuonna 1970 eduskuntaan näkyi ”ylimitoitettuna toimeliaisuutena”, jonka johdosta täysistuntoihin käytetty aika kasvoi jyrkästi ja puheiden, kyselyjen, ehdotusten ja aloitteiden määrät äänestyskäsineen nousivat huippulukemiin aikaisempaan verrattuna. Budjetin käsittelyssä eduskunta käytti vuoden 1970 valtiopäivillä puheenvuoroihin ja äänestyksiin enemmän aikaa kuin koskaan aikaisemmin. Värikkäästä esiintymisestään tunnettu Veikko Vennamo kohosi aktiivisuudessa selvästi muiden yläpuolelle: jotkut kansanedustajat alkoivat puhua eduskunnasta ”sirkus Vennamona”.²⁶

Kuva 1. Veikko Vennamo puhuu eduskunnan täysistunnossa 1970-luvulla. Vennamon kärkevät ja usein asian vieressä liikkuneet pitkät täysistuntopuheenvuorot aiheuttivat paljon päänvaivaa eduskunnan puhemiehille. Kuvassa puhetta johtaa eduskunnan puhemies Veikko Helle, joka

---

²⁴ Veikko Vennamo, 106–107; Veikko Vennamo, *Kekkos-diktatuurin vankina*. Gummerus 1989, 162–165; Seppo Keränen, *Vallan leppymättömät*. Urho Kekkonen ja Veikko Vennamon taistelujen vuodet. Auditorium 2015, 382.

²⁵ Vainio, 132.

²⁶ Veikko Vennamo käytti yksin vuoden 1970 valtiopäivillä 272 puheenvuoroa, kun hän oli aikaisemmilla valtiopäivillä puhunut keskimäärin 40 kertaa. Tahti vain kiihtyi: vuoden 1974 valtiopäivillä Vennamo teki liki 350 kirjallista aloitetta, parikymmentä suullista kysymystä ja käytti täysistunnoissa yli 500 puheenvuoroa. Martti Noponen, *Kansanedustajien osallistuminen eduskuntatyöhön sen eri muodoissa ja asteissa*. Eduskunnan historiakomitea 1982, 339–343 (sit. 2); Jaakko Nousiainen, *Suomalainen parlamentarismi*. Teoksessa Antero Jyränki & Jaakko Nousiainen, *Eduskunnan muuttuva asema*. Edita 2006, 261–263; Helena Honka-Hallila, *Eduskunta sosiaalisena työyhteisönä*. Teoksessa Mikael Hidén & Helena Honka-Hallila, *Miten eduskunta toimii*. Edita 2006, 252.

kertoo omassa haastattelussaan runsaasti Vennamosta. Kuva: Lauri Pietarinen / Helsingin kaupunginmuseo CC BY 4.0.

Muiden puolueiden näkökulmasta Vennamo ja hänen eduskuntaryhmänsä eivät tarkoituksella halunneet sopeutua vallitseviin parlamentaarisiin käytäntöihin. Tätä aihepiiriä käsittelevät haastatteluissa runsaasti ulkopuoliset – ja erityisen painokkaasti entiset puhemiehet, jotka joutuivat päivittäin kohtamaan SMP:n kansanedustajien ”metelöitsemistä” ja ”hyökkäilyä”.²⁷ Haastatteluissa entisiltä kansanedustajilta kysytään yleisluontoisesti ja neutraaliin sävyyn eduskunnan täysistunnoissa tapahtuneista muutoksista, ja tässä yhteydessä monet ulkopuoliset nostavat oma-aloitteisesti esiin Vennamon. He katsovat Vennamon ajaneen määrätietoisesti eduskuntatyötä umpikujaan, minkä jäljet jäivät osittain pysyviksi.²⁸

Puhemiespositiosta tarkasteltuna Vennamon toiminta tulee esiin erityisen tuomittavana ja kiusallisena. Heidän mukaansa Vennamolla oli tapana käyttää sopimatonta kieltä, kiistää puhemiesten ratkaisuja ja viedä niitä systemaattisesti perustuslakivaliokunnan käsittelyyn.²⁹ Kun haastattelija nostaa esiin puhemiehen kohtaamat vaikeudet 1970-luvulla, toteaa Johannes Virolainen ykskantaan: ”On ollut häirikköjä”.³⁰ Keskustelu jatkuu haastattelijan avoimen kysymyksen pohjalta seuraavasti siten, että Virolainen kohdistaa ongelmat yksinomaan Vennamoon ja hänen ryhmäänsä:

Haastattelija: Jos mennään siihen, miltä se niin kuin näyttää sieltä puhemiehen korokkeelta tällainen häiritsevä toiminta?

Virolainen: No siellä tuli 60- ja 70-luvulla tämä vennamolaisuus, että se oli – puhuttiin, puhuttiin, puhuttiin. Vennamokin jossakin pienessä asiassa käytti jotain 28 puheenvuoroa. Minä sitten sanoin, että älkää viitsikö ärsyttää sitä, antakaa hänen käyttää viimeinen puheenvuoro. Ja tämä vennamolaisuus, se yhteen aikaan uhkasi panna koko – lopettaa koko eduskuntakeskustelun. Ei voinut kukaan asiallisesti puhua, koska Vennamo heti tarttui, tai joku

---

²⁷ Pekkala, 66.

²⁸ Helle, 107–108; Holkeri, 64; Saarto, 45. Kalevi Sorsa on aineistossamme ainoa, joka tekee eron Vennamon toiminnassa täysistunnoissa ja valiokunnissa. Vennamoa varottiin aluksi myös ulkoasiainvaliokunnassa eikä häneen täysin luotettu, ”mutta kyllä siinä niin kävi vuosien vieressä, että Veikko Vennamostakin tuli valiokunnan hyvä jäsen ja pidettykin jäsen”. Valiokunnan matkoilla Vennamo ”oli mitä miellyttävimpin matkakumppani”, ”niin että siitä demagogista ei näkynyt matkoilla jälkeäkään”. Sorsa, 66.

²⁹ Helle, 125; Pekkala, 67.

³⁰ Virolainen, 41.

hänen häirikkönsä tarttui ja vei koko keskustelun väärille raiteille. Minäkin koetin tietysti järjestystä ylläpitää, mutta en minä kantanut Vennamo pois sieltä puhujapöytästä, vaan sehän tapahtui Sukselaisen aikana, vaikka minua on paljon arvosteltu siitä, että muka yritin estää Vennamon ja hänen kannattajiensa puheen eduskunnassa.³¹

Viedäkseen keskustelua eteenpäin haastatteli ja mukailee kysymyksellään ”häiritsevistä toiminnasta” Virolaisen ajatuksenjuoksua. Virolainen puhuu ensin vennamolaisuudesta ilmiönä, sen jälkeen vasta Vennamosta henkilönä. Muotoilun kautta näkyy Vennamon laaja vaikutus, joka leimaa kokonaista ryhmää ja toimintatapaa. Vennamo henkilönä asettuu vain oman vaikuttavan hahmonsä ja johtamansa vennamolaisuuden yhdeksi esimerkiksi, kun häneen yhdistetään liitepartikkeli ”kin”. Virolainen ei myöskään suoraan leimaa Vennamo häiriköksi, vaan hänen johtamansa muut kansanedustajat.

Jos Virolainen puhuu Vennamon lopettaneen koko eduskuntakeskustelun, niin Ahti Pekkala käyttää astetta kovempaa kieltä: Vennamo ”tappoi” varsinaisen keskustelun eduskunnassa ja vei alas eduskunnan arvovaltaa kansalaisten keskuudessa.³² Vennamon ja puhemiesten välinen konflikti kulminoituu Virolaisen mainitsemaan toukokuun lopulla 1974 tapahtuneeseen Vennamon uloskanton, josta haastatteluissa esiintyy useita hieman toisistaan poikkeavia versioita ja josta kerrottuja tarinoita on päätyntä myös tutkimuskirjallisuuden sivuille kuvaamaan tätä legendaarisen maineen saanutta tapahtumaa.³³ Uloskanton välittömästi osallisena ollut Sukselainen kuittaa asian lyhyesti ja melko värittömästi.³⁴ Sen sijaan itsekin puhemiehenä toiminut Veikko Helle, joka puhuu Vennamosta ulkopuoliseksi poikkeuksellisen paljon, esittää asiasta hersyvän kertomuksen. Hän on myös selvästi innokas puhumaan uloskannosta ja kysyy itse, koska asia käsiteltäisiin.

---

³¹ Virolainen, 41–42.

³² Pekkala, 67.

³³ Vainio, 106; Pekka Vennamo, 137–138; Lemström, 112; Pekkala, 67. Ks. aiheen käsittelyä tutkimuskirjallisuudessa, Noponen 1982, 347; Honka-Hallila 2006, 253; Anne Ollila, Ammattina kansan edustaminen. Teoksessa Anne Ollila & Heikki Paloheimo, *Kansanedustajan työ ja arki*. Edita 2006, 65; Keränen 2015, 398–400.

³⁴ Sukselainen, 25.

Helle: Kuvaa erinomaisesti hänen suhtautumistaan täysistuntoihin ja puhemiehiin, puhemieheen tässä tapauksessa nimenomaan. Minulla on tästä nyt pöytäkirjan jäljennöksetkin jossain täällä kotonani, kun vaan ne taas löydän. Istunto oli menossa ja Vennamo käyttää sitten puheenvuoroa. Puhemies Sukselainen oli silloin johtamassa puhetta. Joutui sitten antamaan huomautuksen hänelle. Pyytää, että hän palaisi asiaan. Vennamo ei tästä välitä mitään, jatkaa vain saman luontoista puhettaan. Jolloin puhemies lisää varottaa ja kun siitä ei ole mitään hyötyä, niin hän kehottaa valtiopäiväjärjestykseen, eduskunnan työjärjestykseen nojautuen puhujaa lopettamaan. Keskeyttää puhujan. Ei Vennamo siitäkään mitään välitä. Hän vaan puhuu ja puhuu ja puhuu. Puhemiehen nuija paukkui sitten vaikka kuinka, mutta Vennamo paasaa siinä pöntössä. Jolloin puhemies keskeyttää istunnon. Ilmoitti, että eduskunnan istunto keskeytetään. Seuraava istunto alkaa, oliko se kymmenen minuutin kuluttua tai mitä se sitten oli.

(Nauha V b loppu)

Helle: Kun istunto sitten näin keskeytettiin, edustajat lähtivät ulos istuntosalista, samoin puhemies ja sihteeristö. Mutta Vennamo ei lähtenyt puhujapöntöstä kuitenkaan mihinkään. Hän jäi siihen, vaikka istunto keskeytettiin ja sali tyhjeni. Hän jäi siihen ja sitten tuli jo seuraavan istunnon alkamisen tai istunnon jatkamisen aika. Se 10–15 minuuttia, jonka puhemies oli ilmoittanut, se oli sitten kulunut umpeen. Mutta Vennamo oli edelleen puhujapöntössä, jolloin puhemies sitten sanoi vahtimestareille, että viekää Vennamo pois puhujapöntöstä, että istunto pääsee jatkumaan. Tällainen se oli se hänen uloskantamisensa sitten. Hän on antanut sen kuvan, että hänet kannettiin ulos sen takia, että hän puhui niin totuutta, jota ei puhemies sietänyt kuulla tai jotain tällaista, että hänet kannettiin sieltä sen vuoksi ulos. Syy oli hänessä itsessään, että hän ei totellut puhemiehen kehoitusta, vaan häiritsi istuntoa tällä tavalla.³⁵

Helle kertoo tapahtumista lyhyinä peräkkäisinä lauseina, joissa Sukselainen ja Vennamo vuorotellen toimivat. Nauhan vaihtaminen haastattelussa muuttaa kerronnan luonnetta. Ennen nauhan vaihtamista kuvataan tilannetta, jossa Vennamo jatkaa puhetta puhemiehen useista lopetuskehotuksista huolimatta. Vennamon puhumista esitetään johdonmukaisesti preesensissä, mikä dramatisoi tilanteen tuottamalla samanaikaisesti tapahtumisen illuusion: Helle käyttää todistajakertojan sivusta seuraavaa kehystä, mutta samalla toistoinen kuvaus tuottaa hänen

---

³⁵ Helle, 126–127.

tilanteen aikaisen kokemuksensa, yllättyneisyyden tilanteen jatkumisesta.³⁶ Puheen määrää korostaa myös ”puhuu”-sanana toisto sekä verbin ”paasata” käyttö. Puhemiehen toiminta näyttäytyy neutraalimpana, kun se on välillä imperfektissä tapahtumahetken menneen luonteen mukaisesti ja vain välillä, kuin Vennamon toiminnan pakottamana, siirtyy presenssiin. Siten myös kerronnan kielelliset keinot korostavat Vennamon poikkeuksellista toimintaa, joka pakottaa ajoittain puhemiehenkin kiihtyvään toimintaan.

Nauhan vaihtamisen jälkeen kerronta jatkuu menneessä aikamuodossa. Vennamon paikalleen jäämisen odottamattomuutta korostaa sen toistaminen eri tavoin. Itse uloskantamista ei kuvata lainkaan, vaan tapahtumien kuvaus päättyy siihen, että Helle esittää suorana esityksenä käskyn, jonka puhemies antoi vahtimestareille kantaa Vennamo pois. Tämän jälkeen Helle vielä siirtyy haastatteluhetken jälkiviisaaseen näkökulmaan ja siitä käsin vahvistaa tulkinnan, jonka mukaan Vennamo kannettiin ulos ainoastaan, koska hän häiritsi istuntoa, ei siksi, että hän olisi, kuten itse on väittänyt, esittänyt epämukavia totuuksia. Tässä Helle omaksuu puhemiehen institutionaalista auktoriteettia omaavan puhuja-aseman, jonka kautta hän saa tukea omalle näkemykselleen.

Liika puhuminen toistuu useissa haastatteluissa, ja nimenomaan sellaisessa sävyssä, että kyse oli propagandasta, jota kansanedustajat eivät jaksaneet pitkään kuunnella ja jota ei ollut tarkoitettukaan ensi sijassa heidän korvilleen. SKDL:n eduskuntaryhmän pitkäaikainen puheenjohtaja Veikko Saarto sanoo asian kiertelemättä, kun häneltä kysytään yleisesti täysistuntotyöskentelyssä tapahtuneista muutoksista. Hänen mukaansa Vennamo ”otti tavakseen puhua paljon ja äänestyyttää paljon ja tehdä sen sitten muita häiritsevälläkin tavalla”:

Se karkotti sitten edustajia pois istuntosalista, kun huomattiin, että tässä on tarkoitus vaan tehdä propagandaa. Minusta tuntuu, että se on valitettavasti sitten jäänyt eduskuntaan, että ollaan istunnoista pois. Siis alkuaikoina, niin oltiin paljon enemmän istunnoissa mukana. Ja itsekin omaksuin sitten niihin aikoihin ja sen jälkeen sen ajattelutavan, että ei siellä ole hyödyllistä tuhlaa aikaa propagandapuheiden kuulemiseen.³⁷

---

³⁶ Fludernik 2003, 247.

³⁷ Saarto, 45.

Moni muukin ulkopuolisista jakaa saman näkemyksen Vennamon liian puhumisen häiritsevyydestä ja korostaa muutoksen pysyvyyttä. Vennamon puhevyöryä ja ärhäkkyyttä puuttua toisten puheisiin luonnehdittiin jopa eduskuntakeskustelun terrorisoimiseksi, joka antoi edustajille oikeutuksen jäädä pois täysistunnoista ja pitää tärkeät puheet muualla.³⁸ Myös sisäpiiriläisten mielestä puhuminen oli Vennamolle suorastaan pakkomielle. Kortessalmi asettuu kriitikoiden joukkoon ja tunnustaa samalla muiden ryhmien kansanedustajien harmistuksen oikeutetuksi. Hänen mukaansa ”kyllähän siinä mentiin varmasti sillä tavalla liiallisuuksiin, että se toisten kansanedustajien hermoihin otti”.³⁹

Kortessalmi: Puhemylly pyöri ja kyllä minäkin tietysti olin jo silloin ja olen nytkin sitä mieltä, että kyllähän Vennamossa oli liikaa tällaista energiaa ja tätä nyt tätä populismia ja hän meni liiallisiin äärimmäisyyksiin monta kertaa, jota minä en olisi pitänyt – en pitänyt asianmukaisena. Mutta niin kuin tuossa sanoin, niin minä totesin jo noin kolme kuukautta tutustumiseni jälkeen, että Vennamo on semmoinen, kun ”on semmoinen, kun on tehessä tullu, että ei sille mahda mitään. Hän tekee niin kuin tekee”.⁴⁰

Kortessalmen toisen repliikin alussa tematisoituu ajan ja tiedon tai näkemyksen välinen sidoks: hän sanoo pitäneensä sekä tapahtumisen aikana että edelleen haastattelun aikana Vennamon puhumista liiallisuutena. Pientä epävarmuutta sisältyy itse arvioon epäasianmukaisuudesta, kun Kortessalmi ensin tapailee konditionaalimuotoa (”en olisi pitänyt”) ennen kuin päättyy suoraan indikaatiiviin ”en pitänyt”.

Kortessalmi nostaa ikään kuin kätensä pystyyn omalla luonnehdinnallaan Vennamosta: ainoa tapa suhtautua häneen oli sopeutua – mitään ei ollut tehtävissä. Hän määrittelee Vennamon puhetulvan populismiksi ja esittää olleensa jo silloin kriittinen sitä kohtaan, mutta tekee sen kuitenkin melko varovaisin sanakääntein. Kortessalmi nostaa oma-aloitteisesti populismin esiin ja pyrkii käyttämään sitä ikään kuin analyttisenä käsitteenä Vennamon toimintaa tulkitessaan.

---

³⁸ Holkeri, 62–63; Pekkala, 67, Rosnell, 84–85, 127–128; Kalevi Kivistön (55–56) mukaan SMP:n edustajien puhemylly ”oli tietysti heidän epätoivoinen tapansa saada julkisuutta tavalla tai toisella. Sellaiselta se näytti ja tuntui täysistuntofoorumina väärinkäyttämislä hyvin usein. Yleensä se oli sellaista, joka vaikutti aika lailla teatterilta”.

³⁹ Kortessalmi, 134.

⁴⁰ Kortessalmi, 135.

Vennamon populismin suuri merkitys oli Kortesalmen mukaan siinä, että sen avulla vedettiin maata alta vasemmistolta.⁴¹ Tämä on sama näkemys kuin Vennamolla itsellään⁴², mutta kukaan muu ei esitä sitä tässä muodossa. Kiinnostavaa on myös se, että ulkopuoliset eivät hyödynnä jälkikäteen populismin käsitteistöä Vennamoja ja hänen puoluettaan tarkastellessaan, vaikka he viittaavatkin asiallisesti sen alle kuuluviin ilmiöihin ja kertovat pitäneensä SMP:tä silloin varteenotettavana uhkatekijänä.⁴³ Kaiken kaikkiaan aineistossa korostuvat kerronnan tavat, joissa omaksutaan Vennamon tapahtuma-aikaan tuominneiden näkökulma: sekä kollektiivisen kansanedustajajoukon että puhemiesten näkemys puhumisen liiallisuudesta ja asiattomasta kielenkäytöstä.

Vennamo ja kansa

Eduskunnan täysistunto-instituution väitetyin rapautumisen taustalta löytyy Vennamon suhde kansaan, populismin ydinkysymykseen. Vennamo itse on kuvannut ”lehteriä” ikään kuin eduskunnan yhtenä instituutiona, jonka kautta kansalle puhuttiin ja jonka kautta kansa saatettiin ikään kuin osalliseksi eduskuntatyöhön.⁴⁴ Puheiden lisäksi aloitetoiminta oli valjastettu tähän tarkoitukseen: ”SMP oli aloitepuolue”.⁴⁵ Ulkopuolisten silmissä tämä näyttäytyi turhanaikaisena ja mekaanisena aloitetehtailuna: aloitteita uusittiin vuosi vuodelta vain päivämäärää vaihtamalla. Tarkoituksena oli heidän mukaansa ainoastaan saada julkisuutta ja kohottaa aloitemäärät korkealle; tämä oli omiaan vesittämään koko aloiteinstituutiota.⁴⁶

Sisäpiiriläisistä Vennamolle lojaalien ja kriittisten kertomukset aloitteista erovat huomattavasti. Uskollisten mielestä suuret aloitemäärät olivat Vennamolle osoituksia läheisistä suhteista kansaan: aloitteiden kautta kansan ääni tuli eduskunnan tietoon ja SMP:n ponnistelut kansan etujen ajamisessa välittyivät dokumentin muodossa kansalaisille. Aloitteet olivat ”SMP:lle ensi

---

⁴¹ Kortesalmi, 33–34. Aittoniemen (23) mielestä SMP oli ”vähän semmoinen populistinen puolue”.

⁴² Mari Hatavara & Kari Teräs, Minä, Kekkonen ja poliittinen rappio. Veikko Vennamon rakentama historiakuva ja kerronnalliset keinot muisteluaineistoissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 114:1 (2016), 79–80.

⁴³ Sorsa, 151–152; Virolainen, 118; Miettunen, 122; Rosnell, 128–129.

⁴⁴ Veikko Vennamo, 65–66, 77; Veikko Vennamo, *Kulissien takaa. Elettyä Mannerheimin, Paasikiven, Kekkonen ja Koiviston aikaa*. Gummerus 1987, 270.

⁴⁵ Pekka Vennamo, 86.

⁴⁶ Ehrnrooth, 93–96; Helle, 129–130; Pekkala, 67.

sijassa politiikan tekemisen väline”.⁴⁷ Vennamon kerrotaan halunneen olla kansan välikappale. SMP:stä eronneet sisäpiiriläiset, joita Vennamo oli aikoinaan patistellut aloitetuotantoon, asettuivat jälkikäteen pikemminkin ulkopuolisten näkökannalle ja katsoivat ylitsepuksuavan aloitetoiminnan kummunneen ennen muuta Vennamon propagandistisista tarkoitusperristä. Kainulaisen mukaan aloitteiden ylenmääräinen tekeminen ”oli meidän herramme käsky”.⁴⁸ Useat sisäpiiriläiset kertovat, että Vennamo ajatteli poliittisessa toiminnassaan pelkästään kannatuksen kasvattamista ja oli sen alttarille valmis uhraamaan lähes kaiken. Paljon haastatteluissa viljellyllä propaganda-teesillä viitataan siihen, että Vennamon kansasuhde oli epäaito ja että oikeastaan kyse olisi ollut kansan harhauttamisesta. Vääristynyt suhde kansaan aiheutti puolestaan kaksinaamaista peliä ja ”näyttelemistä” eduskunnassa.⁴⁹

Kriittisten sisäpiiriläisten Vennamon ”adjutantiksi”⁵⁰ ja ”juoksupojaksi”⁵¹ luonnehtima Rainer Lemström esittää aloitteiden kautta toteutuneen kansasuhteen olleen aito: aloitteiden aiheet saatiin suoraan kentältä. Hän korostaa SMP:n poliittisten tavoitteiden muodostuneen järjestöväen aktiivisuuden pohjalta: ”Ja Vennamo oli yleensä johtajana henkilö, joka halusi kuulla järjestöväen ääntä aina.” Lemströmin mukaan Vennamon ohje ja suoranainen ”säännös” oli aina se, ”että ota ihmisiltä selvää, mitä asioita meidän täytyy – ja siitä selvää, millä tavalla meidän niitä on hoidettava ja ajettava, että me tiedämme mitä kenttä haluaa”.⁵² Kukaan muu haastatelluista ei esitä yhtä Vennamolle myötämielistä tulkintaa tämän suhteesta kansaan. Kerrottu Vennamo esitetään kansan palvelijana suoraan ilman välityksiä: kaikki tuli alhaalta ja kansan tahto kirjattiin suoraan aloitteisiin. Kansasuhteen kautta aineistossa aktualisoituu myös kysymys populismista.

Lemströmin haastattelussa haastatteli ja nostaa populismin esille kommentoidessaan Lemströmin pitkää ja tunnepitoista vastausta SMP:n vuoden 1970 vaaliteemasta ”unohdetun kansan puolesta”. Hän esittää kysymyksensä johdannossa passiivissa ja ”vanhojen puolueiden” selän

---

⁴⁷ Pekka Vennamo, 87 (sitaatti); Lemström, 113–114; vrt. Korteesalmen (198) mukaan siinä oli ”selvästi tehtailun makua”.

⁴⁸ Kainulainen, 144–146. Hän kiistää aloitteiden hyödyllisyyden, koska ne eivät menneet eteenpäin.

⁴⁹ Kainulainen, 50, 66–68, 85; Kurppa, 83–84; Aittoniemi, 23; Joutsenlahti, 46, 55–56; Korteesalmi, 90.

⁵⁰ Kainulainen, 114.

⁵¹ Tupamäki, 37.

⁵² Lemström, 40, 114.

taakse piiloutuen, että ”tietyllä tavalla tällaisilla asioilla ratsastaminen, niin on haluttu nähdä ja esittää populismiksi tietyllä tavalla, johonka sisältyy semmoinen helppohintaisuuden piirre”. Haastattelija turvautuu kysymyksissään tässä – kuten monissa muissakin kohdin – muiden väitteisiin tai sanomisiin saadakseen ohjattua keskustelua haluamaansa suuntaan. Lemströmin lailla monet haastateltavat osaavat väistää tai kääntää edukseen tällaiset keinot.⁵³

Mutta minä väittäisin näin, että populismi on järjellisyteen perustuvaa uudistuspolitiikkaa, oikeudenmukaisuuteen ja järjellisyteen perustuvaa uudistuspolitiikkaa. Se on eräänlaista protestiliikettä – jos sanotaan näin – populismi. Minä en pidä populismia minään kirosanana.⁵⁴

Populismien määritelmästä selvästi yllättynyt haastattelija haluaa vielä täsmentää, että selittääkö Lemström asian jälkikäteen tällä tavalla ”vai näittekö te silloinkin sen näin?” Lemström vastaa tähän ykskantaan: ”Näin sen silloinkin näin sen”⁵⁵ esittäen jälkikäteiskatsantonsa jaetuksi menneen minänsä kanssa. Lemströmin tietoisuus hänen käyttämänsä määritelmän epätavallisuudesta paljastaa kuitenkin konditionaali ”väittäisin”, joka pyrkii pehmentämään hänen väitettään ja tekemään sen hyväksyttävämmäksi. Haastattelija siirtyy tämän jälkeen Vennamoon, jonka toiminnassa on nähty ”tuollaista populismia vailla jotain todellista halua ja pyrkimystä”, ja kysyy, että oliko Vennamolla itsellään todella vilpittömän halu auttaa. Tähän Lemström vastaa, että ”hänellä oli todella halu”. Lemström esittää, että tästä on monta esimerkkiä ja lupaa kertoa yhden niistä, joka tapahtui eduskunnan kahvilassa.

[...] Lammilta tuli semmoisen pientilan omistaja Vennamon puheille ja sanoi, että voitko sinä auttaa minua, että minun tilanteeni on nyt semmoinen. Hän selitti perheensä vaikeudet ja selitti sen, että tila menee pakkohuutokauppaan. Itse olen invalidi, en jaksa enkä voi. – Niin, tämän ukon kertoessa Veikko Vennamolta kyöneleet valui pitkin poskia. Ei tämmöinen mies voi yksin propagandisista syistä esittää tällaisia esityksiä, vaatimuksia asioita.⁵⁶

---

⁵³ Mc Mahan 2008, 107–108.

⁵⁴ Lemström, 35.

⁵⁵ Lemström, 35–36.

⁵⁶ Lemström, 37–38.

Pieni kertomus asetetaan suoraan esimerkiksi monesta, mutta samalla se tuottaa kuvauksen yksityiskohtaisuudella vahvaa todentuntuisuuden vaikutelmaa juuri tästä yksittäisestä tapauksesta. Kansalaisen vetoomus esitetään omaksuen hänen äänensä puhujapositiona johtolauseen ”sanoi, että” jälkeen. Osin suoraksi lainaksi muotoiltu puhe huipentuu oman avuttomuuden suoraan paljastamiseen: ”Itse olen invalidi, en jaksakaan enkä voi”. Vennamon kyynelöt toimivat merkinä hänen voimakkaasta tunnereaktiostaan ja aidosta myötätunnostaan. Tarinassa korostuu tapahtunut tunnetason kohtaaminen kansaa edustavan pientilallisen ja poliitikon välillä: poliitikot todistivat kansan ahdingon suoraa ilmaisua ja liikuttuivat siitä voimakkaasti. Tarinan kerrottavuus nousee tunteiden kuvauksesta, ja siihen perustuu myös tällaisten henkilökohtaisten tarinoiden käyttökelpoisuus argumentoitaessa valtavirrasta poikkeavan historiantulkinnan puolesta.⁵⁷

Kysyttäessä vuoden 1972 vaalien teemoista, Lemström nostaa esiin naisten samapalkkaisuuden. Haastattelija haluaa tietää, mistä tämä tuli SMP:n tavoiteohjelmaan. Tähän vastauksena Lemström kertoo tarinan puoluesihteerinä tekemästään vierailusta Arabian tehtaalle, joka tunnettiin suomalaisen rationalisointiliikkeen edelläkävijänä ja jossa työn tehostamistoimet olivat aikaisemmin aiheuttaneet kärjekkäitä konflikteja. Vierailunsa aikana hän kertoo järkyttyneensä naisten työskentelyolosuhteista ja esittäneensä Vennamolle asiaan puuttumista. Tämä piti sisällään sen ajatuksen, että ay-liike ja vasemmistopuolueet eivät olleet halunneet puuttua tällaiseen huutavaan epäkohtaan vaan SMP:n oli se tehtävä.

Lemström: Minä havaitsin siellä, miten kauheissa olosuhteissa suomalainen nainen joutuu työskentelemään. Miten valtava paine on, kun nauha syöksee tavaraa ja hänen pitää se käsitellä. Ja minä kerroin tästä sitten Veikko Vennamolle, että meidän on puolueena puututtava tähän. Me emme voi hyväksyä tällaista toimintaa, että naisia alistetaan teollisuuskoneen osiksi. Ja siitä se lähti sitten se meidän ajatuksemme. Veikko Vennamo otti sen heti siinä välittömästi silloin selvittääkseen ja käsiteltäväksi ja siitä tehtiin sitten muistaakseni eduskunta-aloitteitakin jo sillä pohjalla. Se oli siis kentältä suoraan, itkevien naisten – minä sanon näin – kun minä menin sinne tehtaalle, itkevien naisten pyyntö, että auttakaa.

---

⁵⁷ Fludernik 2003, 245; Fludernik 2010, 109; Francesca Polletta & John Lee, Is telling stories good for democracy? Rhetoric in public deliberation after 9/11. *American Sociological Review* 71:5 (2006), 699–723.

Haastattelija: Joku sanoisi helposti, että tämäkin on sellaista populismia, jolla yritetään vedota suureen mahdolliseen äänestäjäkuntaan, joka on maan naiset.

Lemström: Kyllä voidaan väittää näin. Mutta minä sanon, että minä olen itse nähnyt nämä naiset pölyssä, kuumuudessa, automaattikoneen ääressä, ei edes minkäänlaisia taukoja. Kahdeksan tuntia lähes ollaan siellä. Meidän oli pakko tehdä jotakin. Me emme voineet sietää tällaista ihmisten kohtelua. Tästä se sitten – olkoon sitten populismia tai mitä hyvänsä, mutta näin oli asia. Minä en unohda niitä naisia koskaan, kun he itkivät ja sanoivat, että he vetoaa teihin SMP:ssäkin, tehkää jotakin, me emme jaksa.⁵⁸

Haastattelijan jonkun muun sanomaksi pukeman ja konditionaalissa esittämän kommentin populismista Lemström sivuuttaa korostamalla naisten hädän hänessä herättämää vahvaa tunnetta. Haastattelija irtoaa Lemströmin haastattelussa muita selvemmin neutraalista positiostaan ja ryhtyy usein passiivista hyödyntämällä kyseenalaistamaan haastateltavan kertomusta ja esittämään epäilyjä sen poliittisista tarkoituksista.⁵⁹

Lemströmin kertomus alkaa esittämällä, mitä Lemström on Vennamolle kertonut. Kärjistävä väite naisten alistamisesta koneen osiksi samoin kuin se, että ”me” emme voineet sellaista sietää, esitetään presensissä eli samassa muodossa kuin Lemström sen oli kertomuksen mukaan Vennamolle aikoinaan esittänyt. Tällä kertovalla strategialla on kaksi etua: se tuottaa kuulijan mieleen tilanteen miesten välisestä keskustelusta, jossa epäkohdan ilmi tultua ryhdytään heti sitä korjaamaan. Samalla se viittaa, että ”muut” ovat olleet epäkohdan edessä välinpitämättömiä. Tarinan arviointi on sama kerrotussa ajassa ja haastatteluhetkellä, ja tätä menneen minän tulkinnan vahvistamista korostaa käydyn keskustelun uudelleenkerrota.⁶⁰

Lemström esittää itsensä tapahtumien seuraajana paikan päällä, ja kertomuksen alussa hän omaksuu todistajakertomukselle tyypillisen havainnoivan kehyksen suhteessa naisten kokemukseen: nauha syöksee tavaraa ja ”hänen” eli yksittäisen naisen täytyy se pakkotahtisesti

---

⁵⁸ Lemström, 54–55.

⁵⁹ Mc Mahan 1988, 55; Mc Mahan 2008, 104.

⁶⁰ Cohn 1978, 153–170; Fludernik 2003, 249–250.

käsitellä. Samalla lähestytään kuvatun naisen lausujapositionia.⁶¹ Myös olosuhteiden listamainen kuvaus ”pölyssä, kuumuudessa...” korostaa havainnoinnin tilannetta, jossa Lemström kauhistuneena rekisteröi naisten riiston olosuhteita yksi toisensa perään.

Samoin kuin pienviljelijän vetoamuksessa, tässäkin kansa on voimatonta eikä jaksa itse taistella epäoikeudenmukaisuutta vastaan ja vetoaa siksi SMP:hen. Näin SMP saa Lemströmin kertomuksessa mandaatin toimia suoraan alistetulta kansalta.⁶² Siten Lemström pyrkii haastattelussa muuttamaan Vennamosta yleisesti muodostunutta kuvaa tarinoiden avulla.⁶³ Vennamon tunteisiin ei viitata tässä kertomuksessa, vaan nyt korostuu hänen välitön ja tehokas tarttumisensa toimeen. Juonellisesti ahdingossa olevat naiset, joiden hädästä muut poliitikot eivät välitä, antaa Lemströmille mahdollisuuden esittää Vennamo pelastavana ritarina naisille samantapaisesti kuin pienviljelijällekin. Kumpikin tarina, joista toinen osoittaa Vennamon tunnesiteen, toinen hänen toimintakykynsä, perustelee Vennamon kansasuhteen aitoutta.

Johtopäätökset

Analyysimme kohdistuu siihen, miten entiset kansanedustajat rakentavat omista kertojapositionistaan käsin kuvaa Vennamosta hänen johtajaominaisuuksiensa, eduskuntatoiminnan ja kansasuhteen kautta. Haastateltavat käyttävät monipuolisia kerronnan keinoja, ja dialogisessa vuorovaikutustilanteessa myös haastattelijat nousevat paikoin tärkeään rooliin yhteisen kertomuksen tuottamisessa. Tämä korostuu erityisesti Vennamon johtajuutta ja hänen suhdettaan kansaan käsittelevissä haastattelujaksoissa, joissa haastattelijat esittävät omia ja muiden kertomuksiksi puettuja epäilyjä koetellakseen haastateltavien kertomusta. Haastateltavat turvautuvat tällöin väistöliikkeisiin tai sellaisiin retorisiin keinoihin, joiden avulla keskustelua viedään turvallisille vesille. Haastateltavat sekä reflektoivat asioita haastatteluhetkestä käsin että omaksuvat menneisyyden näkökulmia: esittävät itsensä todistamassa tilanteiden hetkittäistä tapahtumista ja samastuvat sekä itsensä että toisten subjektipositioniin mennessä.

---

⁶¹ Fludernik 2003, 246–247; Walsh 2010, 52.

⁶² Walsh 2010, 48–49.

⁶³ Fludernik 2010, Fludernik 2010, 109.

Kaikki SMP:n eduskuntaryhmään 1970-luvun alussa kuuluneet haastateltavat ilmaisevat jossain muodossa käsityksen, että Veikko Vennamo pyrki hallitsemaan puoluetta itsevaltaisesti. Sekä kriittisten että Vennamoa haastattelussa puolustavien kansanedustajien kerronnassa ilmenee Vennamon oman äänen jäljittelemistä. Useimmiten Vennamon ääni ja näkökulma omaksutaan luonnehdinnan kaltaisesti, jolloin puheen kaksiaäänisyydessä haastateltava on puhuvana tahona mutta jäljittelee Vennamon tyypillistä puhetapaa. Tällöin tuotettuun Vennamoa luonnehtivaan puhetapaan voi myös syntyä ironinen etäisyys, kuten Kainulaisen käyttämänä: Vennamolta epäsuorasti lainatuksi ajatukseksi asetetaan hänen luulonsa omasta ylemmyydestä. Vennamoa vahvasti puolustaneet Pekka Vennamo ja Leppänen taas omaksuvat ajoittain myös Veikko Vennamon puhujaposition, jolloin kertovan ja kerrottavan näkökulmat selvästi lankeavat yksiin. Joka tapauksessa huomattavaa on, että suhtautumistavasta riippumatta kaikilla on hyvin samantapainen käsitys Vennamon keskeisistä luonteenpiirteistä, joita kuvataan usein samoin adjektiivein. Kerrotussa Vennamossa painottuvat hänen kielteiset ominaisuutensa, vaikka hänen taitavuutensa poliitikkona saa myös arvostusta.

Sen sijaan Vennamon hyökkäävää poliittista retoriikkaa vahvoine iskusanoineen ja tämän omaa tulkintaa 1970-alun tapahtumista sisäpiiriin kuuluvat haastateltavat hyödyntävät sangen vähän. Tähän viittaa lähinnä vain diktaattori-termi, jota Vennamo itse käytti Kekkonen ja tämän valtakautta luonnehtiessaan; tässä yhteydessä se käännetään Vennamoa itseään vastaan. Populismien käsitteeseen haastateltavista viittaavat vain Vennamolle lojaalit joko sen sisältöä torjuen, sitä uudelleen määritellen tai hyödyntämällä sitä ulkokohtaisesti tarkastellessaan Vennamon toimintaa. Tapahtuma-ajan poliittiset jakolinjat SMP:n sisäisessä taistelussa ovat läsnä kerronnassa, mutta arviot niiden syistä ja vaikutuksista ovat lähentyneet toisiaan. Sen sijaan hajaannukseen johtaneita poliittisia johtopäätöksiä eivät kummankaan osapuolen edustajat aseta jälkikäteen avoimesti kyseenalaisiksi.

Vennamoa myös toistuvasti tarkastellaan samojen teemojen ja juonikuvioiden kautta: ryhmän kärkevänä johtajana, eduskunnan häirikkönä ja populistisena poliitikkona. Liiallinen puhe ja sen propagandistinen luonne on laajasti jaettu näkemys, ja omasta ryhmästä tulee myös kritiikkiä siitä, että Vennamon koettiin painostavan heitä aloitetehtailuun. Yleinen käsitys on myös se, että Vennamon ja SMP:n toiminta rapautti erityisesti täysistunto-instituutiota ja että se vaikutti

pysyvästi eduskunnan toimintatapoihin. Ulkopuolisten ja erityisesti entisten puhemiesten mukaan Vennamo murensi ylenmääräisellä toimeliaisuudellaan eduskunnan arvovaltaa. Tarina Vennamon uloskannosta toistuu materiaalissa, ja se on selvästi jäänyt mieliin kulminaationa konfliktista, jonka paljon puhuminen ja piittaamattomuus täysistuntojen käyttäytymissäännöistä aiheuttivat Vennamon ja erityisesti puhemiesten välille.

Puhe- ja aloitetehtailu ja populistinen kansasuhde liittyvät toisiinsa, ja jälkimmäisen kautta Vennamo selvästi positiivisimmin kuvaava Lemström pystyy puolustamaan myös edellistä. Vennamon käytöksen puolustamisen vaikeudesta vasten ilmeisen vahvaa yleistä kuvaa saattaa kertoa se, miten monipuolisiin kertoviin keinoihin Lemström turvautuu. Hän kertoo haastattelijan kiistäviä kommentteja torjuen vuolaasti Vennamon läheisestä suhteesta kenttään ja käyttää esimerkkitarinoita kärsivästä kansasta osoittaakseen Vennamon aidon myötätunnon kansaa kohtaan. Elävällä, historialliseen hetkeen palaavalla kuvauksella Arabian tehtaan naisten kärsimyksestä ja pientilallisen vetoomuksesta Lemström siirtää näkökulman eduskunnan toiminnasta kansan kärsimykseen. Silloin yleisesti demokratiaa rapauttaneeksi katsottu toiminta tulee perustelluksi eduskunta-instituution ulkopuolelta.

Vennamo-kuvan yleisesti jaetut piirteet tulevat esiin siinä, että häntä eri positioista arvioivat haastateltavat omaksuvat usein kollektiivin näkökulman: he pitävät itsestään selvänä, että heidän esittämänsä näkökulmat olivat menneisyydessä heidän edustamansa joukon jakamia. Vaikka analyysimme osoittaa, että haastatteluihin vaikuttavat tapahtumahetken vahvojen kokemusten lisäksi myös haastattelutilanteen näkemys Vennamosta sekä hänestä kulttuurisesti jaettu jälkikuva, eivät haastateltavat itse tunnu tiedostavan jälkiviisauttaan. Haastattelija välillä kysyykin, ajatteliko haastateltava tietyllä tavalla jo menneisyydessä, ja silloinkin hän saa tälle vahvistuksen.

Vaikka kerronnan keinot paikoin, kuten Helteen kuvauksessa Vennamon uloskannosta tai sisäpiiriläisten kertomuksissa hajaannukseen johtavista tapahtumista, siirtyvät historialliseen hetkeen esimerkiksi presensin käytöllä, kerronnan hetki hallitsee kerrottuja sisältöjä ja tulkintoja menneestä. Aineistossamme kertojina esiintyvät Vennamon aikalaiset ovat yhdessä Vennamon itsensä kanssa olleet luomassa sitä kuvaa Vennamosta, josta on sittemmin tullut

yleisesti kulttuurisesti jaettu ja joka ohjaa osaltaan myös heidän kerrontaansa. Populistiselle liikkeelle tyypillisesti puolue ja sen johtaja lähes samaistuivat toisiinsa: kertojat puhuvat usein Vennamosta kun tarkoittavat koko puoluetta ja ”vennamolaisuus”-termin kautta tämä yhteys tuotetaan elimellisesti. Vennamolaisuudesta on tullut niin tunnettu brändin kaltainen asia, että paikoin se hallitsee jopa henkilön ylitse ja vennamolaisuus edeltää itse Vennamoa.

FT Mari Hatavara on Suomen kirjallisuuden professori Tampereen yliopistossa.

Sähköposti: mari.hatavara@uta.fi.

FT Kari Teräs on Tampereen yliopiston historian oppiaineen emeritus professori.

Sähköposti: kari.teras@uta.fi.

Haastateltava	Aika	Haastattelija	Puolue	Positio	Laajuus
Sulo Aittoniemi	25.5.2005	Haastattelija 1	SMP	sisäpiiriläinen/lojaali	210 s.
Matti Asunmaa	18.12.1992	Haastattelija 1	SMP/SKYP	sisäpiiriläinen/kriittinen	326 s.
Georg Ehrnrooth	2.2.1990	Haastattelija 1	RKP/PKP	ulkopuolinen	209 s.
Harri Holkeri	23.11.1999	Haastattelija 1	Kokoomus	ulkopuolinen	132 s.
Veikko Helle	30.7., 1.8. 1990	Haastattelija 1	SDP	ulkopuolinen/puhemies	238 s.
Anssi Joutsenlahti	25.5. 2005	Haastattelija 2	SMP	sisäpiiriläinen/lojaali	108 s.
Heikki Kainulainen	5.4.1994	Haastattelija 1	SMP/SKYP	sisäpiiriläinen/kriittinen	167 s.
Kalevi Kivistö	28.8., 4.9., 11.9., 7.10. 2002	Haastattelija 1	SKDL	ulkopuolinen	196 s.
J. Juhani Kortesalmi	18.9., 23.9.1997	Haastattelija 1	SMP	sisäpiiriläinen/lojaali	284 s.
Mauno Kurppa	26.11.1992	Haastattelija 1	SMP/SKYP	sisäpiiriläinen/kriittinen	161 s.
Rainer Lemström	7.8.1992	Haastattelija 1	SMP	sisäpiiriläinen/lojaali	170 s.
Urpo Leppänen	8.4.1999	Haastattelija 1	SMP	sisäpiiriläinen/lojaali	163 s.
Martti Miettunen	14.12.1990	Haastattelija 3	Kepu	ulkopuolinen	151 s.
Ahti Pekkala	21.3. 1992	Haastattelija 3	Kepu	ulkopuolinen/puhemies	212 s.
Irma Rosnell	9.6.1992	Haastattelija 4	SKDL	ulkopuolinen	217 s.
Veikko Saarto	4.3., 26.3. 1991	Haastattelija 1	SKDL	ulkopuolinen	179 s.
Kalevi Sorsa	28.4.1997	Haastattelija 1	SDP	ulkopuolinen	172 s.
V.J. Sukselainen	14.9.1989	Haastattelija 3	Kepu	ulkopuolinen/puhemies	73 s.
Olavi Tupamäki	18.12.2014	Haastattelija 5	SMP/SKYP	sisäpiiriläinen/kriittinen	119 s.
Mikko Vainio	23.10.1992	Haastattelija 1	SMP	sisäpiiriläinen/lojaali	170 s.
Pekka Vennamo	22.11., 24.11. 2004	Haastattelija 1	SMP	sisäpiiriläinen/lojaali	273 s.
Johannes Virolainen	12.11.1993	Haastattelija 1	Kepu	ulkopuolinen/puhemies	190 s.

Aineistoa varten analysoimme myös Vennamon Kekkos-vastaisen liittolaisen Tuure Junnilan (kok) haastattelun. Hän puhuu sekä kysyttäessä että oma-aloitteisesti Vennamosta, mutta kerronta kohdistuu ajanjaksoon ennen 1970-lukua, joten hänen haastatteluunsa emme ole tässä yhteydessä viitanneet.

Lähde: Veteraanikansanedustajien muistitietoarkisto, Eduskunnan kirjasto.